

Groeiende Iraanse macht: Nervositeit in het Midden-Oosten

Door Sico van der Meer

De arm van Iran reikt steeds verder in het Midden-Oosten. Door Iran gesteunde bewegingen als Hezbollah en Hamas boeken successen en wellicht beschikt het land binnenkort over kernwapens. Bij veel regimes in de regio leidt dat tot toenemende nervositeit. Gaat het toch nog lukken met de export van Khomeini's islamitische revolutie?

In veel Westerse landen heerst bezorgdheid over de ontwikkelingen in Iran. De radicaal-islamitische president Mahmoud Ahmadinejad doet voortdurend gepeperde anti-Westerse uitspraken, en in zijn toespraken zijn dreigementen om bijvoorbeeld Israël van de aardbodem te vegen niet van de lucht. Daar komt nog eens bij dat Iran onder ernstige verdenking staat dat het in het geniep aan nucleaire wapens werkt. Wie de Westerse media volgt, zou kunnen denken dat het Westen alleen staat als het om deze zorgen gaat. In het Midden-Oosten zelf zijn veel politici echter nog zenuwachtiger dan hun Westerse collega's – maar dat in het openbaar uiten, dat doen ze liever niet.

Groeiende macht

Ook al hoort Iran formeel niet tot de Arabische wereld, de invloed van Teheran is er niet gering. Zeker de afgelopen jaren, sinds het aantreden van president Ahmadinejad in 2005, heeft de islamitische republiek er een steeds grotere vinger in de pap. De banden met Syrië zijn in rap tempo hechter geworden, en de Syrische regering lijkt regelmatig als loopjongen voor Teheran te fungeren. Verder steunde Iran de afgelopen jaren diverse sjiiitische milities in Irak, die het de pro-Westerse regering in Bagdad bepaald niet makkelijk maakten. Ook het 'falen' van het superieur geachte Israëlische leger tijdens het offensief tegen de Hezbollah-strijders in Libanon, in de zomer van 2006, wordt aan Iran toegeschreven. Hezbollah heeft bijzonder nauwe banden met Teheran en wordt wel beschouwd als een direct verlengstuk van de Iraanse veiligheidsdiensten. En dan bleek ook nog eens dat Iran zijn sympathie niet langer voorbehoudt aan sjiiitische groeperingen. Ook de soennitische beweging Hamas wordt sinds enige tijd actief gesteund door Teheran.¹ Deze steun heeft ertoe bijgedragen dat Hamas begin 2007 de macht in delen van de Palestijnse gebieden naar zich heeft weten toe te trekken. Ook het feit dat de Israëlische inval in de Gazastrook, rond de jaarwisseling 2008-2009, ondanks veel militair machtsvertoon Hamas niet heeft kunnen breken, wordt regelmatig aan Iraanse steun toegerekend. Al met al lijkt het alsof Iran meer dan ooit probeert om de islamitische revolutie naar de rest van de regio te exporteren – tot groot ongenoegen van pro-Westerse regimes zoals in Saoedi-Arabië, Jordanië en Egypte, om nog maar niet te spreken over Israël en Turkije.

Het beeld van groeiende Iraanse macht wordt nog eens versterkt door het ongehinderd doorgaan van 's lands nucleaire programma, ondanks ernstige verdenkingen dat hiermee niet uitsluitend vreedzame doelen worden gediend. De internationale gemeenschap slaagt er niet in om één lijn te trekken richting Iran, waardoor zelfs van effectieve economische sancties nog nauwelijks sprake is, laat staan van hardere maatregelen om meer transparantie over het nucleaire programma af te dwingen.² Het is niet alleen het Westen dat zich hier zorgen over maakt. Ook in het Midden-Oosten zijn de meeste regeringen bezorgd dat Iran binnen een aantal jaren de status van een nucleaire grootmacht zal verwerven. Is Iran daarmee op weg om de leidende macht te worden in het Midden-Oosten? Landen met vergelijkbare ambities, zoals Saoedi-Arabië en Egypte, moeten er niet aan denken.

Publieke opinie

De gevolgen van de groeiende nervositeit over Irans toenemende invloed zijn moeilijk in te schatten. Het probleem voor veel regimes in het Midden-Oosten is dat de bevolking in hun landen de genoemde ontwikkelingen vaak toejuicht. De publieke opinie in deze landen is vaak minder pro-Westers dan de machthebbers zijn, en een Israëlsche nederlaag tegen Hezbollah of Hamas is moeilijk als slecht nieuws te verkopen, net zo min als de overwinning van Hamas op de 'corrupte klik' van Fatah die de Palestijnse belangen niet krachtig genoeg behartigde. Veel regimes in het Midden-Oosten hebben ook in eigen land te maken met radicaal-islamitische groeperingen die een vorm van revolutie à la Iran voorstaan – des te zenuwachtiger zijn zij over de Iraanse steun aan vergelijkbare bewegingen, zoals Hezbollah en Hamas.

Ook het nucleaire programma van Iran kan in veel Arabische landen op publieke steun rekenen. Waarom zou Israël wel nucleaire wapens mogen hebben en Iran niet? Sterker nog, in de meeste Arabische landen is de bevolking zelfs voorstander van het verwerven van kernwapens door het eigen land. Het lijkt alsof deze gedachte in diverse landen op regeringsniveau wordt gedeeld. Het is in elk geval opvallend dat de belangstelling voor nucleaire energie de afgelopen jaren ineens een ongekennde hausse heeft doorgemaakt in het Midden-Oosten. Plannen voor het ontwikkelen van kerncentrales werden onder meer aangekondigd door de Samenwerkingsraad van Golfstaten (onder leiding van Saoedi-Arabië), Jordanië, Egypte, Syrië en Turkije. Over het algemeen worden de hoge olie- en gasprijzen als argument aangevoerd om nucleaire energie te gaan opwekken, maar experts vermoeden ook de nodige dubbele agenda's.³ Zo duikt bijvoorbeeld regelmatig het gerucht op dat Saoedi-Arabië samenwerkt met Pakistan om eigen kernwapens te verwerven. De geruchten zijn altijd ontkend en er is nooit hard bewijs voor gevonden, maar het is een feit dat beide landen nauw samenwerken op militair vlak én allebei regelmatig Iran beschuldigen van steun aan radicale elementen binnen de sjiiïtische minderheden in hun landen. De meeste deskundigen veronderstellen dat de stormloop op nucleaire technologie in het Midden-Oosten voorlopig inderdaad op energieopwekking is gericht, maar dat het tegelijk gaat om 'warmlopen' voor het geval Iran werkelijk nucleaire wapens tot zijn beschikking krijgt – dan is het hek van de dam en zullen veel landen het Iraanse voorbeeld volgen. De nucleaire wapenwedloop die vervolgens op gang komt, zal grote gevolgen hebben voor de hele wereld. Als Iran niet tegen viel te houden, wie dan nog wel?

Militair conflict?

Het gevaar van de groeiende onrust over de Iraanse machtspositie in de regio ligt overigens niet meteen in de kans op oorlog of zelfs nucleair conflict. Ook al staat president Ahmadinejad bekend om zijn anti-Westerse en soms zelfs oorlogszuchtige retoriek, het lijkt niet realistisch dat Iran werkelijk nucleaire wapens zou inzetten als die eenmaal zijn verworven. Zelfs al zou Ahmadinejad tot zo'n kamikaze-actie in staat zijn, dan zal hij worden tegengehouden door meer realistische figuren in zijn entourage.⁴ Militaire actie om op het laatste moment te voorkomen dat Iran nucleaire wapens verwerft, is op zich ook een mogelijkheid, maar wie zou deze taak op zich moeten nemen? De internationale gemeenschap is verdeeld en de Verenigde Staten zitten nog zodanig vast in de figuurlijke moerassen van Irak en Afghanistan dat zij waarschijnlijk ook niet op eigen initiatief zullen aanvallen. Gaat Israël bombardementen uitvoeren op Iraanse nucleaire installaties? Dergelijk unilateraal optreden zal het land nog verder vervreemden van buurlanden en bondgenoten, die eerder al het 'buitenproportionele' geweld van Israël tegen Hezbollah (2006) en Hamas (2008-2009) kregen te verwerken.⁵ In het Westen zal sowieso weinig animo zijn voor welke interventie dan ook waarvoor geen enkel draagvlak bestaat in het Midden-Oosten. Westerse militaire actie tegen Iran zal waarschijnlijk leiden tot een verdere toename van anti-Westerse sentimenten in de Arabische wereld. Want hoe nerveus de meeste Arabische regimes ook zijn over de toenemende invloed van Iran, hun binnenlandse draagvlak is vrijwel overal zo wankel dat ze zich geen steun aan Westerse interventies in de regio kunnen permitteren.

Een even spectaculaire als onwaarschijnlijke optie die volgens sommige speculaties wel wordt overwogen in enkele hoofdsteden, is actie vanuit de regio zelf. Stel dat bijvoorbeeld Saoedi-Arabië militaire actie zou ondernemen tegen Iran, al dan niet met Pakistaanse steun? Ook al worden de Saoedi's vaak afgeschilderd als marionetten van de Amerikanen, een preventief bombardement op Iraanse nucleaire installaties, met de eigen veiligheid als argument, zou wellicht veel minder wroef wekken dan een vergelijkbare actie door de Verenigde Staten of Israël. De kans dat het Saoedische koningshuis zich zo bedreigd voelt door de groeiende Iraanse macht dat het tot zulke risicovolle acties besluit, lijkt momenteel echter klein.

De presidentsverkiezingen die Iran in juni 2009 te wachten staan, kunnen mogelijk een overwinning van een hervormingsgezinde kandidaat zoals oud-president Khatami opleveren. Zelfs als dat al zo zou zijn – onder de werkelijke machthebbers, de geestelijken, geniet Ahmadinejad nog zoveel steun dat hij veel sterker staat – dan nog is het de vraag of de Iraanse steun aan radicale groeperingen en het nucleaire programma op een veel lager pitje worden gezet. De binnenlandse steun voor beide soorten activiteiten is immers nog altijd hoog.

Onrust

Voorlopig heeft de groeiende Iraanse invloed vooral politieke onrust tot gevolg, gecombineerd met een wedloop op het gebied van nucleaire technologie. Hoe deze processen zich verder zullen ontwikkelen is afhankelijk van twee factoren: hoe voorspoedig verloopt de vermeende ontwikkeling van Iraanse kernwapens, en in hoeverre breidt Iran zijn steun aan radicale islamitische groeperingen elders in het Midden-Oosten uit? Daarbij is het tevens de vraag hoe lang de meer pro-Westerse regimes in de regio deze ontwikkelingen op hun beloop zullen laten voor ze ingrijpen, op wat voor manier dan ook. En in hoeverre speelt het probleem van de publieke opinie, die in sommige landen meer pro-Iran dan pro-eigen-regering is? Zelfs als het Israëlisch-Palestijnse conflict buiten beschouwing wordt gelaten, is er voorlopig nog brandstof genoeg om de positie van het Midden-Oosten als een van de meest instabiele en conflictgevoelige regio's ter wereld in stand te houden.

Sico van der Meer is wetenschappelijk medewerker bij het Nederlands Instituut voor Internationale Betrekkingen "Clingendael".

Noten

---

¹ Aaldert van Soest, *Oorlog op afstand. De betrokkenheid van Iran bij de terreurbewegingen Hezbollah, Hamas en Islamitische Jihad*, Aspekt; Soest 2007.

² Sico van der Meer, 'Economische sancties tegen Iran: successen en tegenvallers', *Internationale Spectator*, september 2008, blz. 451-453.

³ International Institute for Strategic Studies, *Nuclear programmes in the Middle East. In the shadow of Iran*. IISS; Londen 2008.

⁴ Voor een beeld van Ahmadinejad en zijn entourage, zie: Kasra Naji, *Ahmadinejad. The secret history of Iran's radical leader*, I.B. Tauris; Londen & New York 2008.

⁵ Voor enkele Israëlische opties, zie: Alfred Pijpers, 'Iran, de Europese Unie en Obama', *Internationale Spectator*, oktober 2008, blz. 539-543.